

Kabile Rekabeti Bağlamında Bir Savaş Sahnesinin İncelenmesi: Bedir'de Mübâreze

Ahmet Kuray | [0000-0002-9458-2990](https://orcid.org/0000-0002-9458-2990) | ahmetkuray@kilis.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi | Kilis 7 Aralık Üniversitesi | İlahiyat Fakültesi | İslam Tarihi Anabilim Dalı | Kilis | Türkiye

<https://ror.org/048b6qs33>

Atıf: Kuray, Ahmet. "Kabile Rekabeti Bağlamında Bir Savaş Sahnesinin İncelenmesi: Bedir'de Mübâreze", *Artuklu Akademi* 11/1 (Haziran 2024), 173-188. <https://doi.org/10.34247/artukluakademi.1468644>

Öz: Bu çalışma, Bedir Savaşı'nın unutulmaz anlarından mübâreze sahnesini konu edinmektedir. Müslümanlarla müşriklerin karşı karşıya geldiği mübâreze sahnesi, İslâm tarihinin ana temalarından Hâşim-Abdüşems rekabetini sembolize etmesi açısından ayrı bir öneme sahiptir. Araştırmamızın amacı, mübârizlerin kabile mensubiyetleri ile Mekke'nin iç siyaseti arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bu bağlamda yapılan çalışmada mübârizlerin tamamının daha önce aralarında husumet bulunan Abdümenâf'ın alt boylarına mensup oldukları tespit edilmiştir. Müslümanları temsil eden Hz. Ali ve Hz. Hamza, Benî Hâşim'den, Ubeyde b. Hâris ise Benî Mutallib'tendir. Müşrikleri temsil eden Utbe b. Rebia, Şeybe b. Rebia ve Velid b. Utbe de Abdüşems kabilesine mensupturlar. Söz konusu kabilelerden Hâşimoğulları ve Abdüşemsoğulları arasında geçmişten gelen bir rekabet vardı. Mübâreze sahnesi ve devamında savaşın kazanılması, iki kabile arasındaki krizi derinleştirmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Bedir, Mübâreze, Abdüşems, Hâşim, Muttalib.

Makale Bilgileri

Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Geliş Tarihi	15.04.2024
Kabul Tarihi	17.06.2024
Yayın Tarihi	30.06.2024
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.
Benzerlik Taraması	Yapıldı- iThenticate
Etik Bildirim	artukluakademi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır
Dizinleme Bilgileri	Dergi TrDizin, DOAJ, EBSCO ve ATLA'da taranmaktadır.

Analysing a Battle Scene in the Context of Tribal Rivalry: Mubarezah at Badr

Ahmet Kuray | [0000-0002-9458-2990](tel:0000-0002-9458-2990) | ahmetkuray@kilis.edu.tr

Asst. Prof. | Kilis 7 Aralık University | Faculty of Theology | Department of Islamic History | Kilis | Türkiye

<https://ror.org/048b6qs33>

Citation: Kuray, Ahmet. "Analysing a Battle Scene in the Context of Tribal Rivalry: Mubarezah at Badr.", *Artuklu Akademi* 11/1 (Jun 2024), 173-188. <https://doi.org/10.34247/artukluakademi.1468644>

Abstract: This research is centered on the mubarezah scene, a remarkable event during the Battle of Badr. The confrontation between the Muslims and the mushriks in the mubarezah holds significant symbolism, reflecting the longstanding rivalry between Hashim and Abdushams, a key theme in Islamic history. Our study aims to elucidate the correlation between the tribal alliances of the mubariz and the internal dynamics of Mecca. It was ascertained in the investigation that all mubariz were affiliated with the sub-tribes of Abdumenaf, with whom they had previous conflicts. Ali and Hamza, representing the Muslims, hailed from Beni Hashim, while Ubayda b. Haris was affiliated with Beni Mutallib. On the other side, Utba b. Rabia, Shaybah b. Rabia, and Walid b. Utba, representing the mushriks, belonged to the Abdushams tribe. The historical rivalry between the tribes Hashim and Abdushams is well-documented. The mubarezah scene and the subsequent triumph in the battle exacerbated the longstanding animosity between the two tribal factions.

Keywords: Islamic History, Badr, Mubarezah, Abdushams, Hashim, Muttalib.

Article Information

<i>Reviewers</i>	Two external reviewers / Double-blind
<i>Date of Submission</i>	15.04.2024
<i>Date of Acceptance</i>	17.06.2024
<i>Date of Publication</i>	30.06.2024
<i>Ethical Statement</i>	Ethical principles were followed during the preparation of this study.
<i>Plagiarism Checks</i>	Done- iThenticate
<i>Complaints</i>	artukluakademi@gmail.com
<i>Conflict of Interest</i>	No conflict of interest declared
<i>License</i>	The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 license
<i>Indexing Information</i>	The journal is indexed in TrDizin, DOAJ, EBSCO and ATLA.

Giriş

İki kişi arasında, tanıklar önünden gerçekleştirilen sözlü veya silahlı çatışma olarak tanımlanan düello,¹ insanlık tarihinin en eski geleneklerindedir. Farklı amaç ve yöntemlerle tatbik edilen düellolar Grek, Roma, Fars, Arap, Çin, Türk ve Avrupa tarihlerinde bir kültür halini almıştır. Bununla ilgili 16. yüzyıl İtalya'sında suikast, miras anlaşmazlıkları, hırsızlık, ticaretle hile, kadın, ülkeye ihanet etmek vb. meselelerden dolayı insanların birbirlerini silahlı çatışmaya davet ettikleri belirtilmiştir.² Bu durum, 16. yüzyıla veya Avrupa'nın önemli merkezlerinden İtalya'ya özgü bir durum değildir. Tarihin her döneminde farklı zaman ve mekânlarda çeşitli sebeplerden kaynaklı sorunlarını çözmek isteyenler birbirlerini düelloya davet etmişlerdir.

Düello kültüründe karşımıza çıkan ilk yerler genellikle savaş alanlarıdır. Muhariplerin tek taraflı veya karşılıklı meydan okumaları neticesinde gerçekleşen çarpışmalar savaş tarihinin olağan sahnelerindedir. Savaş öncesi veya çarpışmalar devam ederken yapılan düelloların amacı genellikle intikam alma, orduyu cesaretlendirip düşmana psikolojik üstünlük kurma veya şöhretli bir savaşçının gösteriş yapma isteğidir. Kutsal kitaplarda ve tarihi kaynaklarda buna ilişkin çok sayıda anlatım vardır. Tâlut ve Câlut'un ordularının karşı karşıya geldiği savaşta Câlut'un öne çıkarak meydan okuması üzerine Tâlut'un saflarında bulunan Hz. Dâvud düelloya çıkıp onu öldürmüştür.³ Antik Grek savaşlarında Aşil ile Hector, Turnus ile Eneas, yedi arkadaşıyla meydana çıkan Eteoklos ile eşit sayıdaki yoldaşlarıyla karşılık veren kardeşi Polynices'in yanı sıra Roma dönemi Mytilene komutanlarından Pittakos ile Atina generallerinden Pyhrnon'un düelloları meşhurdur.⁴ Bunlardan Aşil ile Hector'un düellosu, savaş tarihinin kayda değer sahnelerindedir. Truva Savaşı'nda Hector tarafından öldürülen kuzeni Patrolos'un kaybına öfkelenen Aşil,⁵ düelloda Hector'u öldürüp, arabasının arkasına bağlamış ve Patrolos'un mezarının etrafında sürüklemiştir.⁶

Düello kültürü, geleneksel toplumlarda gündelik hayatın olağan akışı içerisinde yaygın bir biçimde varlığını devam ettirmiştir. Bu toplumlardan biri olan Araplar münâfere, müfâhere denilen sözlü atışmalarla veya mübâreze olarak bilinen silahlı mücadelelerle birbirlerine karşı üstünlük kurmaya çalışmışlardır. Mübâreze, en genel anlamıyla iki kişinin çarpışmasıdır.⁷ Özellikle savaşta karşı karşıya gelen iki muharibin birbirlerini öldürünceye kadar veya sadece biri diğerini öldürünceye kadar devam eden mücadeledir.⁸ Bununla birlikte mübârezeler her zaman ölümle sonuçlanmazdı. Çarpışmaların başında veya savaş devam ederken, önceden tıraşını olmuş ve güzel kokular sürmüş bir şekilde, iki taraftan birer veya daha fazla sayıda muharip heybetli bir tavırla öne çıkardı.⁹ Genellikle gösteriş amacıyla kafasına taktığı sarık, sargı veya tüyden bir alametle tanınan mübâriz şahsiyetini, ailesini ve kabilesini öven şiirler söylerdi. Akabinde mübâreze için meydan okurdu. Kendisine denk olmayan biri çıktığında geri çevirirdi. Eşit olduğunu düşündüğü biri çıktığında ise kabul eder ve çarpışma başlardı. Mübâreze, bir tarafın yenilgisine veya geri adım atmasına kadar devam ederdi.¹⁰ Bunun dışında herhangi bir meydan okuma olmadan savaşta karşı karşıya gelen iki kişinin mücadelesi mübâreze kapsamında değerlendirilmezdi. Bu yüzden bazı kaynaklarda Müslümanlardan Berâ b. Mâlik hakkında onlarca mübârezeyle çıkıp kazandığı şeklindeki haberler doğru değildir.¹¹

¹ Türk Dil Kurumu, *TDK Türkçe Sözlük* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2011), 732.

² Frederick R. Bryson, *The Sixteenth-Century Italian Duel A Study in Renaissance Social History* (Chicago-Ilhionis: The University of Chicago Press, 1938), XV.

³ Bakara 1/19; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdris er-Râzi İbn Ebû Hâtim, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib (Suudi Arabistan: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, h. 1419), 2/477.

⁴ John Gideon Millingen, *The History of Duelling: Including Narratives of the Most Remarkable Personal Encounters That Have Taken Place From The Earliest Period To The Present Time* (London: Richard Bentley, 1841), 1/5; Düellonun tarihsel gelişimini anlamak için ayrıca bk. Cem Doğan, "Düellonun Tarihi ve Osmanlı Düelloocuları", *The Journal of Academic Social Science Studies* 6/1 (2013), 663-689.

⁵ Robert Krugmann, *İlyada: Mitolojinin Romani*, çev. Atilla Dirim (Ankara: Yurt-Kitap Yayınları, 2004), 354.

⁶ Krugmann, *İlyada*, 344-345, 373. Düşmanın düello isteğine karşılık verenler arasında Büyük İskender, Kavurd Bey ve Celâleddin Harizmşah gibi bazı hükümdarlardan bahsedilmiştir. Bk. Abdullah Duman, *Mübâreze: Orta Çağ Yakın Doğusunda Savaş*, (İstanbul: Ayışığı Yayınları), 2020.

⁷ Ebû Abdurrahmân el-Ferâhidî Hâlib b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn*, thk. Mehdi el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmarrâi (Beyrût: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, ts.), 7/365.

⁸ Ebû'l-Fazl Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensâri er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beyrût: Dâru Sâdr, h. 1414), 5/414.

⁹ Cevad Ali, *el-Mufasssal fi târihi'l-'Arab kable'l-İslâm* (Beyrût: Darü's-Sâki, 2001), 10/112.

¹⁰ Ali, *el-Mufasssal*, 10/112-113.

¹¹ Ebu Muhammed Muvaffaküddin Abdullah b. Ahmed el-Makdisî İbn Kudâme, *el-Muğni*, thk. Abdullah Yusuf el-Cedi' (Kâhire: Mektebetü'l-Kâhire, 1968), 13/38.

Araplar arasında meydana gelen harpleri konu alan haberlerde mübârezeyle dair birçok örnek mevcuttur. Dördüncü Ficar Savaşı'nda Benî Abdümenât'tan Huleys b. Yezîd ile Ebu Harb b. Ukayl b. Huveylid'in¹² veya Muâviye b. Amr ile Hâşim b. Harmel'e'nin karşılaşmaları, en meşhur mübâreze örneklerindedir.¹³ Bu kültür, bazı sınırlamalar getirilerek Müslümanlarla birlikte varlığını devam ettirmiştir.

1. İslâm Kültüründe Mübâreze

İnsan öldürme eylemi bütün dinlerde, ahlakî öğretilerde ve hukuki düzenlerde en ağır suçlardan kabul edilip yasaklanmıştır. Keza İslâm'da bir kimsenin hukuken can dokunulmazlığı bulunan bir şahsın ölümüne yol açacak bir davranışta bulunması haramdır.¹⁴ Bu yüzden Müslümanların savaş gibi zorunlu haller dışında gündelik hayatın sorunlarını halletmek için birbirlerini mübârezeyle davet etmesi, İslâm'ın prensiplerine aykırı bir tutumdur. Ancak savaş gibi zorunlu durumlar bunun dışındadır. Hz. Peygamber bizatihi ashâbını teşvik etmiş¹⁵ ve birçok sahabî mübârezeyle çıkmıştır. İslâm hukukçuları da Hz. Peygamber dönemini referans alarak mübârezeyle çıkmanın hukuki zeminini tartışmış ve bununla ilgili kapsamlı görüşler ortaya koymuşlardır.

Şafîî (ö. 204/820) Bedir ve Hayber savaşlarındaki mübârezeleri referans alarak¹⁶ Hz. Peygamber'e yardım, Allah yolunda ve din uğrunda bir güç nişanesi olduğu gerekçesiyle mübâreze yapmada bir sakınca olmadığını ifade etmiştir. Ebu Hanîfe (ö. 150/767) ise savaşçının ilk mübâreze dâvetini, bir taşkınlık hali olduğu gerekçesiyle reddetmiştir.¹⁷ Hasan Basrî (ö. 110/728) Hz. Ali'nin sözlerine atıfta bulunarak mübâreze için ilk çağrının Müslümanlar tarafından yapılmasını, doğru bulmadığını söylemiştir.¹⁸ Buna gören Hz. Ali, oğlu Hasan'a hiç kimseyi mübârezeyle çağırmasını sadece biri çağırıldığında karşılık vermesini istemiştir. Çünkü mübârezeyle çağırmanın haddini aştığını belirtmiştir.¹⁹ İbn Kudâme (ö. 620/1223) ise mübârezeyi mübah, mekruh ve müstehap şeklinde üç kısma ayırmıştır. Bir kâfir mübâreze istediğinde, devlet başkanının izniyle gücünden, cesaretinden emin olan Müslümanın çıkmasıdır ki bu müstehaptır. Çünkü meydana okumaya karşılık vermek, Müslümanların gücünün göstergesidir. Karşı taraftan meydan okuma olmamasına rağmen cesur bir Müslümanın isteğiyle yapılan mübâreze ise mübahdır. Zayıf ve kendisine güvenmeyen birinin mübâreze istemesi ise mekruhtur. Çünkü onun ölümü Müslümanların cesaretinde kırılma sebebiyet verir.²⁰

Fakihler mübârezeyi kabul etmekle birlikte iki hususta ihtilaf etmişlerdir. Birincisi mübâreze yardım etmekle ilgilidir. Şafîî, Bedir Savaşı'nda olduğu gibi destek verilebileceğini ancak öncesinde mübârezenin teke tek olacağı şart koşulmuşsa müdahale edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.²¹ Burada en aykırı görüş Evzâî'ye (ö. 157/774) aittir. Mübârezenin doğasına aykırı olduğu gerekçesiyle mübâreze yardım edilmesini reddetmiştir. Sadece düşmanın müdahalesi halinde destek verilebileceğini ileri sürmüştür.²² Evzâî'nin dikkat çektiği husus önemlidir. Çünkü mübâreze doğası gereği bir meydan okuma ve güç gösterisidir. Bu durumda savaşçının zayıflık göstermesi, kaçması veya olağandışı bir durum olmadığı sürece diğer muhâriplerin müdahale etmesi geleneklere aykırı bir tutumdur. İkinci tartışmalı husus ise mübâreze için devlet başkanının veya komutanın iznine dairdir. İmâm Mâlik (ö. 179/795) ve Şafîî buna gerek olmadığını savunurken, Sevrî (ö. 161/778) ve Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) gibi âlimler bunun doğru olmadığını

¹² Ebü Ca'fer Muhammed İbn Habîb, *el-Munammak fî ahbâri Kureys*, thk. Hurşid Ahmed Farûk (Beyrût: 'Âlemü'l-Kütüb, 1985), 177.

¹³ Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Davud el-Belâzurî, *Ensâbü'l-eşraf*, ed. Süheyl Zekkâr, Riyâd Zirikî (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1996), 13/136-137.

¹⁴ Ali Bardakoğlu, "Katil", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2022), 25/45.

¹⁵ Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdî b. Abdülmecîd (Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994), 20/69.

¹⁶ Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâveridî, *el-Hâvî'l-kebir*, thk. Ali Muhammed Muavviz, Adil Ahmed Abdü'l-Mevcûd (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1999), 14/249.

¹⁷ Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâveridî, *Ahkâmü's-sultâniyye* (Kâhire: Dâru'l-Hadis, 2006), 75.

¹⁸ Ebü'l-Fazl Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer, *Fethu'l-bârî şerhu sahihi Buhârî* (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, h. 1379), 6/157; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 13/38.

¹⁹ Ebü Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî İbn Kuteybe, *Uyûnu'l-Ahbâr* (Beyrût: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, h. 1418), 1/210.

²⁰ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 13/40.

²¹ Ebu Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-Şafîî, *el-Ümm* (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1990), 4/257.

²² Ebü Bekr Muhammed b. İbrâhîm İbnü'l-Münzir en-Nisâbüri, *el-İşraf 'alâ Mezâhibi Ehli'l-İlm*, thk. Sağır Ahmed el-Ensârî (Birleşik Arap Emirlikleri: Mektebetü's-Sekâfe, 2004), 4/19.

söylemişlerdir.²³ İslâm tarihinin ilk yıllarına tesadüf eden savaşlarda Hz. Peygamber mübâreze için sahâbîlere izin vermiş ve bütün mübârezeler bu şekilde gerçekleşmiştir. Ancak Müslümanların bütün savaş deneyimleri dikkate alındığında mübârezeyle dair pratiklerin her zaman böyle işlemediği ve komutandan izin alınmasının bazı durumlarda mümkün olmadığı anlaşılmaktadır.

Mübârezeyle ilişkin bir başka mesele meydana çıkacak muharibin şahsî nitelikleridir. Maverdî (ö. 450/1058) mübârizlerin bazı şartlara sahip olmaları gerektiğini öne sürmüştür. Buna göre öncelikle mübâriz ordu komutanı gibi kimselerden olmamalıdır. Böyle birini kaybetmek ordunun psikolojik olarak çökmesine sebep olur. Ayrıca mübâriz cesur, genç ve düşmana karşı zayıflık göstermeyecek biri olmalıdır. Bunlara sahip olmayan kimsenin öne çıkması engellenmelidir.²⁴ Çünkü böyle biri kendi ölümüne sebep olacağı gibi ordunun tedirgin olmasına neden olacaktır. Bu yüzden hem kendi ordusunun hem de düşmanın cengâver savaşçıları en iyi bilen devlet başkanı, doğru birini seçmelidir. Bu kişi zafere en yakın, Müslümanları cesaretlendirirken düşmanı korkutan bir kimse olmalıdır.²⁵

İslâm tarihi kaynaklarında savaşlarla ilgili birçok mübâreze sahnesi vardır. Özellikle Hz. Peygamber dönemi savaşlarının anlatıldığı metinlerde önemli bazı mübârezeler hakkında detaylı bilgiler aktarılmıştır. Bunlardan biri Hz. Ali ile Talha b. Ebî Talha arasında geçmektedir. Uhud Savaşı'nda mübâreze için meydan okuyan Talha'ya önce kimse cevap vermemiştir. Bunun üzerine Talha şunu söylemiştir: "Ey Muhammed'in ashâbî! Sizin ölülerinizin cennete bizim ise cehenneme gideceğimizi iddia ediyorsunuz. Lat'ı yalanladınız. Söylediğimize gerçekten inanıyorsanız karşıma biri çıksın."²⁶ Hz. Ali, ona acıyan bir tavırla "Mübârezeyle çıkabilir misin?" diye sormuş, akabinde çarpışmaya başlamışlardır. Bir rivayete göre onu kafasından yaralayıp düşürdüğünde avret yerinin görünmesi üzerine acımış ve öyle bırakmıştır. Diğer rivayete göre ise ayaklarından yaralamış ve acıdığı için onu yaralı halde terk etmiştir. Neticede diğer Müslümanlar son darbeyi vurarak Talha'yı öldürmüşlerdir.²⁷ Bedir Savaşı'nda yaralanan ve Uhud'a katılmayan Amr b. Abdüvüdd Hendek Savaşı'na çıktığında kendisini tanıtan bir sarıkla meydana çıkıp mübâreze için meydan okuduğunda, Hz. Peygamber'den aldığı izinle Hz. Ali öne atılmıştır. Amr, kendisiyle savaşmak istemediğini belirtmesine rağmen Hz. Ali sözleriyle onu kızdırmış ve akabinde gerçekleşen mübârezeyle kazanmıştır.²⁸ Hayber Savaşı'nda Yahudilerin önemli savaşçılarından Merhab, mübâreze için Müslümanları meydana davet ederken şöyle bir şiir söylemiştir: "Hayber biliyor ki ben Merhab'ım / Silahu keskin, tecrübeli bir kahramanım / Bazen süngüyü dürterim, bazen kılıçla vururum, aslanlar öfkelendiklerinde / Benim koruluğuma kimse yaklaşamaz."²⁹ Müslümanlardan Muhammed b. Mesleme onun meydan okumasını kabul ederek öne atılmıştır. Ağaçların arasında uzun süren çarpışmalarda bulunduğu bir açıklıktan faydalanarak ayaklarına doğru hamle yapmış ve onu ağır yaralamış ancak öldürmek yerine can çekişmesi için yaralı halde bırakmıştır. Bu savaşta kardeşi Mahmud'u kaybeden Muhammed, Merhab'ın da acı çekmesini istediği için onu bu halde bırakmayı tercih etmiştir. Merhab'ı daha sonra bu halde göre Hz. Ali ise son darbeyi indirmiştir. Seleb konusunda tartışma çıktığında ise Muhammed lehine hüküm verilmiştir. Muhammed'in bu savaşta mübârezeyle çıktığı bir diğer şahıs Üseyr adında biriydi. Muhammed onu da öldürmüştür. Hayber'in en güçlü savaşçılarından biri olan ve elindeki harbeyle Müslümanları kovalayan Yâsir'in karşısına Hz. Ali çıkmış fakat Zübeyr, onunla mübâreze yapmak için Hz. Ali'den ricada bulunmuştur. Zübeyr'in mübârezeyle kazanması üzerine Hz. Peygamber şunu söylemiştir: "Her peygamberin bir havarisi vardır. Benim de havarim Zübeyr'dir." Bu savaşta Merhab ve Yâsir gibi iki savaşçının öldürülmesi üzerine Hz. Peygamber artık Hayber'i fethetmenin kolaylaştığını vurgulamıştır.³⁰ Çünkü iki önemli savaşçının mübârezeyle kaybetmeleri, kendi ordularını olumsuz etkilemiştir. Meşhur mübâreze sahnelerinden biri de Huneyn Savaşı hakkındadır. Mağlup olan müşrikler dağıldığında

²³ Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhim el-Hattâbî, *Me'âlimü's-sünen* (Halep: Matbaatü'l-İlmiyye, 1932), 2/279.

²⁴ Mâverdî, *Ahkâmü's-sultâniyye*, 76.

²⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 13/39.

²⁶ Abdü'l-Melik el-Himyârî İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye* (Mısır: Mektebetü ve Maatbaatu Mustafa el-Balî el-Halebî ve Evladuhu, 1955), 2/74.

²⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî, *el-Meğâzî*, thk. Marsden Jones (Bejrût: Dârü'l-A'lemî, 1989), 1/226.

²⁸ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/225; Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib el-Amîlî Ebû Ca'fer et-Taberî, *Târihü'r-rûsul ve'l-mülûk* (Bejrût: Dârü't-Türâs, h. 1387), 2/574.

²⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/333.

³⁰ Vâkîdî, *el-Meğâzî*, 2/657.

aralarından birinin meydan okumasına Ebû Âmir el-Eş'arî cevap vermiş ve onu mağlup etmiştir. Ebu Âmir, devamında sırayla karşısına çıkan sekiz kişiyle yaptığı mübârezelerin tamamını kazansa da dokuzuncu kişiyle yaptığı mübâreze hayattı kaybetmiştir.³¹ İslâm tarihinde mübârezelere dair en meşhur sahne ise Bedir Savaşı'nda Kureyşli Müslümanlar ile Kureyşli müşrikler arasında altı kişiyle gerçekleşmiştir.

2. Bedir'de Mübâreze Sahnesi

Bedir Savaşı'nın unutulmaz anlarından biri, Abdümenâf'ın torunlarını karşı karşıya getiren mübâreze sahnesidir. Müslümanlar ile müşrikler karşı karşıya geldiklerinde ilk hamleyi yapan müşriklerden Esved b. Abdülesed el-Mahzumî idi. Müslümanların kontrolündeki havuzdan su içeceğini söyleyerek meydan okudu. Suya doğru yöneldiğinde Hz. Hamza'nın kılıç darbesiyle ayağından yaralandı ancak havuzdan su içmeyi başardı. Onu takip eden Hz. Hamza, havuzun içinde ölümcül darbeyi indirerek Esved'i öldürdü. Bu olaydan sonra müşriklerden Utbe b. Rebîa, kardeşi Şeybe b. Rebîa ve oğlu Velîd b. Utbe mübâreze için Müslüman ordusuna karşı meydan okudular. Bunun üzerine Afrâ kabilesine mensup Hâris'in çocuklarından Muâz, Muavviz ve Avf öne çıktılar.³² Başka bir rivayete göre mübâreze için öne atılan sahâbiler arasında Avf yoktur. Muâz ve Muavviz kardeşlere eşlik eden kişi Abdullah b. Revâha'dır.³³ Dolayısıyla üçüncü şahsın kimliği ihtilafıdır. Bu hususa değinen Vâkıdî (ö. 207/823) Abdullah b. Revâha'nın adının geçtiğini ancak bu bilginin doğru olmadığını belirtmiştir.³⁴

Müşriklerin meydan okumasına karşılık vermek isteyen Müslümanların kabile kimlikleri dikkat çekicidir. Tamamı Medine kökenli sahâbilerdir. Afrâ'nın çocukları olarak bilinen bu üç kardeş,³⁵ öne çıktıklarında, müşrikler tarafından kimliklerinin sorulması üzerine Ensar'dan bir grup olduklarını belirttiler. 178 Müşrikler ise size ihtiyacımız yok şeklinde karşılık verdiler. Ardından müşrik ordusunun münâdisi şöyle bağırdı: "Ya Muhammed! Kavmimizden bize denk kimseler çıkar."³⁶ Özellikle Utbe, Medinelilerle mübâreze yapmak istemediklerini, amca çocukları olan Benî Abdülmuttalib'in sahneye çıkmasını istedi.³⁷ Müşriklerin buradaki tavrı Ensar'ı küçümsemekten ziyade husumetli oldukları kimselerin kendi soydaşları olmasıyla ilgilidir. Nitekim bir rivayete göre Utbe, Ensar'a değerli denk insanlar olduklarını ancak amaçlarının amca çocuklarıyla savaşmak olduğunu söylemiştir.³⁸

Müşriklerin hususi olarak akrabalarını mübârezeye davet eden ikinci çağrısına cevap veren ilk kişi Utbe b. Rebîa'nın oğlu Ebu Huzeyfe'dir. Hz. Peygamber, büyük bir cesaret örneği göstererek babası ile mübârezeye çıkmak isteyen Ebu Huzeyfe'yi geri çevirmiştir.³⁹ Hz. Peygamber, onu geri çevirirken aynı zamanda sorumluluk almayı gerektiren böylesine zorlu bir görevde Ensar'ın meydana çıkmasından rahatsız olmuştur. Çünkü Müslümanların müşriklerle karşılaştığı savaşın sıkıntılı anında esas sorumluluğun kavminde ve amca çocuklarında olmasını istemiştir. Bu yüzden müşrikler tarafından geri çevrilen Ensar'a hayır duasında bulunarak yerlerine geçmelerini söylemiştir. Müslüman saflarında bunlar olurken, müşrikler tarafından mübâreze için meydan okumalar devam etmekteydi. Bunun üzerine Hz. Peygamber Haşimoğullarına şöyle seslenmiştir: "Ey Benî Haşim! Kalkın ve Allah'ın peygamberini gönderdiği hak yolunda savaşın. Çünkü onlar Allah'ın nurunu söndürmek için kahramanlarıyla gelmişlerdir."⁴⁰ Akabinde sırasıyla Ubeyde b. Hâris, Hamza b. Abdülmuttalib ve Alî b. Ebî Tâlib'in öne çıkması için seslenmiştir.⁴¹

Hz. Hamza, Ubeyde ve Hz. Ali, başlarında miğfer olduğu halde meydana doğru yürüdükleri için müşrikler onları tanıyamadı. Utbe b. Rebîa, kendilerini tanıtmalarını ve onlara denk oldukları takdirde

³¹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 3/915-916; Ebu Muhammed Abdullah İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, ed. Ali Muhammed Ömer (Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, 2001), 5/274; Daha fazla örnek için ayrıca bk. Abdullah Duman, "İslâm'ın İlk Döneminde Mübâreze Geleneği", *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5 (2020), 21-48.

³² Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/68.

³³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/625; Taberî, *Târih*, 2/445.

³⁴ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/68.

³⁵ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî İbn Abdülber, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, ed. Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrût: Dârü'l-Cil, 1992), 1/340.

³⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/625.

³⁷ Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâkî, *Delâilü'n-nübüvve* (Beyrût: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, h. 1405), 3/71.

³⁸ Taberî, *Târih*, 2/446.

³⁹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/70.

⁴⁰ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/68.

⁴¹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/625.

savaşacaklarını söyleyince Hz. Hamza kendisini şöyle tanıttı: “أَنَا حَمْرَةُ بَنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، أَسَدُ اللَّهِ وَأَسَدُ رَسُولِهِ” (Ben Hamza b. Abdülmuttalib, Allah ve Resulü'nün aslanıyım!). Utbe, bunun güzel bir eşleşme olduğunu belirtip şu karşılığı verdi: “أَنَا أَسَدُ الْخَلَاءِ” (Ben orman aslanıyım). Utbe, konuşmasının devamında diğerlerinin kimliğini sorduğunda, Hz. Hamza, Ali b. Ebi Talib ve Ubeyde b. Hâris'in isimlerini zikretti. Bunun üzerine Utbe, ikisinin de kendilerine denk şahıslar olduğunu söyledi.⁴² Dolayısıyla bu rivayete göre mübâreze konuşmacı olarak sadece Utbe b. Rebîa ile Hz. Hamza'nın adı geçmektedir. Başka bir rivayete göre ise Hz. Hamza, Ubeyde ve Hz. Ali, ayrı ayrı kendilerini tanıttıktan sonra Utbe, onların kendilerine denk ve değerli kimseler olduklarını ifade etti.⁴³

Karşılıklı konuşmalardan sonra taraflar mübâreze için birbirlerine yaklaşılmaya başladılar. Bu mübâreze teke tek bir çarpışmadan ziyade üç müşrike karşı üç Müslümanın mücadelesiydi. Bununla birlikte rakip seçiminde yaş olarak birbirine yakın kimselerin eşleşmesi esastı. Ancak rivâyetler incelendiğinde hem eşleşmeler hem de mübârezenin keyfiyetinde belirsizlik olduğu görülmektedir. İbn İshak (ö. 151/768) mübârezeye çıkanları Ubeyde-Utbe, Hamza-Şeybe, Ali-Velîd şeklinde sıralamış ancak detaylı bilgi vermemiştir. Musa b. Ukbe'den (ö. 141/758) gelen habere göre Hamza-Utbe, Ubeyde-Şeybe ve Ali-Velîd birbirleriyle eşleşmişlerdir.⁴⁴ Vâkıdî'nin aktardığına göre eşleşmeler, en yaşlılar olarak Ubeyde-Şeybe, Hamza-Utbe, Ali-Velîd şeklindedir. Öncelikle Utbe oğlu Velîd'in öne çıkmasını söylemiştir. Bu mübârezeyi Hz. Ali kazanmıştır. Akabinde Utbe, Hz. Hamza'nın karşısına geçmiş, karşılıklı vuruşmalardan sonra Hz. Hamza onu öldürmüştür. Son olarak Ubeyde ile Şeybe karşılaşmıştır. Şeybe, Ubeyde'yi ayağından yaralamış ve adalesini koparmıştır. Bunun üzerine Hz. Ali ve Hz. Hamza, Şeybe'ye hamle yaparak onu öldürmüş ve Ubeyde'yi sırtlayarak saflarına geçmişlerdir.⁴⁵ İbn Hişâm'ın (ö. 218/833) aktardığı rivayette aynı eşleşmelerin olduğu ve Ubeyde'nin en yaşlı kimse olduğuna dikkat çekilmiştir. Ancak Vâkıdî'den farklı olarak mübârezelerin aynı anda başladığı belirtilmiştir.⁴⁶

Taberî'nin (ö. 310/923) verdiği bilgilere göre mübâreze eşleşmeler Ubeyde-Utbe, Hamza-Şeybe, Ali-Velîd şeklindedir. Hz. Hamza ve Hz. Ali, rakiplerini kısa sürede öldürürken, aralarında yaşça en büyükleri Ubeyde ile Utbe'nin mübârezesi çetin geçmiştir. Hz. Hamza ve Hz. Ali, ona yardım ederek Utbe'yi öldürmüşlerdir.⁴⁷ Belazurî (ö. 279/892-93) mübârezelere dair iki rivayetten bahsetmiştir. Birinci rivayete göre Hamza-Utbe, Ubeyde-Şeybe ve Ali-Velîd karşılaşmıştır. İkinci rivayette ise Hz. Hamza ile Ubeyde'nin yeri değiştirilmiştir.⁴⁸ Eşleşmelerle ilgili en aykırı rivayete göre Hamza-Utbe, Ali-Şeybe ve Ubeyde-Velîd karşı karşıya gelmişlerdir.⁴⁹ Ancak bu rivayetin doğru olma ihtimali oldukça düşüktür. Çünkü diğer haberlerin tamamında Hamza-Utbe ve Ubeyde-Şeybe eşleşmeleri ihtilafı olsa da Ali-Velîd eşleşmesi sabittir. Bunun sebebi ise ikisinin yaş olarak diğerlerinden daha genç olmalarıdır. Ayrıca yaş meselesi buradaki ihtilafların anlaşılmasında en önemli detaydır. Zira eşleşmelerin tartışmalı olmasının nedeni şahısların yaşlarına dair görüş farklılıklarıdır. Örneğin Vâkıdî mübârizlere dair bilgileri verirken Ubeyde ve Şeybe'nin yaşça diğerlerinden büyük olduklarına işaret etmiştir.⁵⁰ Keza Ubeyde'nin Utbe ile eşleştiğini aktaran Taberî, ikisinin en yaşlı kimseler olduklarını belirtmiştir. Dolayısıyla müellifler, mübârezelerle ilgili rivayetleri aktarırken mübârizlerin yaşlarına dair verileri esas almış ve bununla uyumlu haberleri tercih etmişlerdir.

Eşleşmelerde yaş önemli bir etken olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Şahısların statülerini de dikkate almak gerekmektedir. Bu yüzden çarpışmalardan önce mübârizlerin ortaya koydukları tavır dikkate alındığında Hz. Hamza ile Utbe'nin ön planda olduğu anlaşılmaktadır. İkisi bir lider edasıyla hareket etmişlerdir. Ayrıca Şeybe ile Utbe arasında sadece üç yaş fark vardır. Tüm bu veriler ışığında, Müslümanlar arasındaki en önemli mübâriz olan Hz. Hamza ile ona daha denk biri olduğu anlaşılan Utbe'nin karşılaştığını belirten rivayetler daha isabetli görünmektedir. Bu yüzden mübârizler hakkında İbn Hacer'in

⁴² Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/68-69.

⁴³ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/625.

⁴⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 7/297.

⁴⁵ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/69.

⁴⁶ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/625; İbn Hişâm (ö. 218/833) başka bir yerde ise Ubeyde'yi öldürenin Utbe olduğunu belirtmiştir. Bk. İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/706.

⁴⁷ Taberî, *Târih*, 2/445.

⁴⁸ Belazurî, *Ensâbü'l-eşraf*, 4/285.

⁴⁹ Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî Ebu Dâvûd, *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Kâmil Kara Belbeli (Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-İlmiyye, 2009), 3/52.

⁵⁰ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/69.

(ö. 852/1449) işaret ettiği Ubeyde-Utbe, Hamza-Şeybe ve Ali-Velîd şeklindeki genel kanaatin aksine⁵¹ mübârezeler Hz. Hamza ile Utbe, Ubeyde ile Şeybe ve Hz. Ali ile Velîd arasında geçmiş olmalıdır.

Mübâreze sahnesinde dikkat çeken bir başka husus, çarpışmalarda teke tek şartının olmamasıdır. Grup halinde, üç Müslüman ve üç müşrikin mücadelesi söz konusudur. Bu yüzden kısa sürede rakiplerine üstünlük kuran Hz. Hamza ve Hz. Ali, Ubeyde'nin zorlandığını görünce tereddütsüz hamlede bulunarak Şeybe'yi öldürmüş ve mübârezeyi rahatlıkla kazanmışlardır. Özellikle Hz. Hamza ve Hz. Ali'nin, henüz savaşın başında müşriklere karşı kurduğu bu üstünlük Müslüman ordusunu cesaretlendirmiştir. Yaklaşık 900 kişiden oluşan müşrik ordusuna karşılık⁵² Müslümanların sayısı takriben 300 sahâbîden ibaretti.⁵³ Dolayısıyla mübârezenin neticesi, psikolojik anlamda Müslümanların lehine bir durum ortaya çıkarmıştır. Bunu gören Ebu Cehil müşriklere yönelerek "Utbe, Şeybe ve Velîd'in ölümü sizi korkutmasın, çünkü onlar acele ederek savaştılar." sözleriyle onları cesaretlendirmeye çalışmıştır.⁵⁴ Ayrıca mübârezenin akabinde Ebu Cehil ve arkadaşları "Uzza bizimdir, sizin değil!" nidalarıyla bağırmağa başlamışlardır. Buna karşılık Müslümanların münâdisi Hz. Peygamber'den aldığı emirle şu karşılığı vermiştir: "Bizim ölülerimiz cennetlik, sizin ölüleriniz ise cehennemliktir!"⁵⁵

Mübârezelerin bitmesi ve taraflar arasındaki sözlü sataşmalardan sonra iki ordu birbirine yaklaşmış ve esas çatışmalar başlamıştır.⁵⁶ Müslümanlar, müşriklere karşı büyük bir üstünlük kurarak savaşı kazanmışlardır. Çarpışmalar bitip, esirler teslim alındıktan sonra ganimetlerin dağıtımına başlandığında, ilk iş olarak herkes öldürdüğü rakibinin selebini yani üzerindeki şahsi eşyalarını⁵⁷ almıştır. Hz. Ali, Velîd'in zırhını ve miğferini alırken, Hz. Hamza, Utbe'nin silahını almıştır. Şeybe'nin zırhı da Ubeyde'nin hakkıydı. Ancak ağır yaralı olan Ubeyde yolda vefat edince bu zırh ailesine miras kalmıştır.⁵⁸

3. Müşrik Mübârezler

Müşrik ordusunda mübârezeğe çıkan şahıslar Abdüşems kabilesine mensup aynı ailenin fertleriydi. Utbe b. Rebîa ve Şeybe b. Rebîa yaşları birbirine yakın iki kardeş iken Velîd de Utbe'nin oğluydu. Utbe, aynı zamanda Abdüşems kabilesini temsil ediyordu. Çünkü Ebu Süfyân kervanla birlikte olduğu için kıyâde/sancaktarlık görevini, Utbe üstlendi.⁵⁹ Bir lider edasıyla hareket eden Utbe, müşriklerin aksine savaş için isteksizdi. Sefere çıktıkları andan itibaren Müslümanlarla akrabalık bağlarını hatırlatmaya çalıştı.⁶⁰ Savaşı engellemeye yönelik sorumluluğun kendisine ait olduğunu ve korkaklıkla itham edilmekten çekinmediğini ifade eden, akrabalık bağlarını tekrar hatırlatan Utbe, babalar ve oğulların birbirinin katili olacağını vurguladı.⁶¹ Ayrıca savaş çığırkanlığı yapan Ebu Cehil'in kendileri gibi Hz. Peygamber ile akrabalık bağlarının olmadığını belirtti.⁶² Bütün çabasına rağmen kavmini ikna edemedi.⁶³

Utbe'nin savaş karşıtı tavrına karşılık Ebu Cehil insanları kıskırtmakla meşguldü. Bu yüzden Utbe'yi korkaklıkla hatta oğlu Müslüman saflarında olduğu için böyle davranmakla suçladı.⁶⁴ Ayrıca Hz. Peygamber ile amca çocukları olduklarını hatırlatma gereği duydu. Korkaklık ithamına sinirlenen Utbe, Ebu Cehil'in kadınlar gibi arkasına sarı koku sürdüğünü ve kimin korkak olduğunu göreceğini söyleyerek meydan okudu.⁶⁵ Artık kendini kontrol edemeyen Utbe, sinirle Ebu Cehil'in yanına geldiğinde, insanlar onu öldürmesinden korktular. Kılıcıyla Ebu Cehil'in bineğinin ayaklarına vurarak inmesini söyledi. Ardından Müslümanları mübârezeğe davet etti.⁶⁶ Böylece savaşın başında Kureyş'i geri dönmeye ikna etmeye çalışan

⁵¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 7/298.

⁵² Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/53.

⁵³ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/26; İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-târih* (Beyrât: Dâru'l-Kütübî'l-Arabî, 1997), 2/14.

⁵⁴ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/71.

⁵⁵ İbn Ebû Hâtim, *Tefsîr*, 8/2480.

⁵⁶ Taberî, *Târih*, 2/446.

⁵⁷ Mâverîdî, *Ahkâmü's-sultâniyye*, 218.

⁵⁸ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/100.

⁵⁹ Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen*, 2/148.

⁶⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/623.

⁶¹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/63.

⁶² Belâzurî, *Ensâbü'l-eşrâf*, 1/291.

⁶³ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/66.

⁶⁴ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/623.

⁶⁵ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/64.

⁶⁶ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/66-67.

Utbe, kavminin tavrı ve Ebu Cehil'in kışkırtmalarından dolayı herkesten önce meydana çıkmak zorunda kaldı.

Savaş meydanına doğru ilerleyen Utbe, çarpışma öncesinde kendisini “أنا أسد الحلفاء” şeklinde tanıttı. Vâkıdî, bu ifadeyi “Ben orman aslanıyım” şeklinde yorumlamış ancak Ebü'z-Zinâd (ö. 130/748) bunun zayıf bir tevîl olduğunu söylemiştir.⁶⁷ Zübeyr b. Bekkâr'a (ö. 256/870) göre bu argo bir tabir olsa da Seâlibî (ö. 429/1038) söz konusu ibareden çirkin bir mana çıkarmanın keyfiyetini anlamadığını belirtmiştir.⁶⁸ Bazıları, Utbe'nin hilfü'l-mutayyebûn ittifakına mensup olduğunu vurgulamak için ahlâf tabirini telaffuz ettiğini iddia etmişlerdir. Ahlâf ifadesinin mutayyebûndan ziyade hilfü'l-ahlâf için kullanıldığını söyleyenler, bu görüşü reddetmişlerdir. Ayrıca kaynaklarda ahlâf olarak bahsedilen kabilelerin Abdüddâr ile ittifak kuranlar olduğu bilgisini ilave etmişlerdir. Bir başka yoruma göre ise Utbe, hilfü'l-füdûl mensubu olduğunu vurgulamıştır. Ancak bunun da isabetli bir yorum olduğu söylenemez. Çünkü bahsi geçen ittifakın içinde Abdüşems kabilesi yoktur. Son olarak İbn Ebî Hadîd (ö. 656/1258), Vakıdî'nin verdiği mananın daha doğru olduğunu ifade etmiştir.⁶⁹ Kanaatimizce burada kayda değer iki görüş vardır. Birincisi “Orman aslanı” ifadesidir. Araplar yaşadıkları yerin tarihine, iklimine ya da coğrafyasına göndermede bulunarak kendilerini “Çöl aslanı” veya “Orman aslanı” gibi farklı sıfatlarla tanıtabiliyorlardı. Yeşilliğiyle bilinen Medine'nin önemli şairlerinden Hassân b. Sâbit, Evs ve Hazrec arasında uzun yıllar süren savaşlar üzerine yazdığı şiirlerin bir tanesinde kabilesi Neccârîoğullarını överken “Orman aslanları” yakıştırmasında bulunmuştur.⁷⁰ Fakat Mekke gibi çöl ikliminin hâkim olduğu bir şehirde yaşayan Utbe'nin kendisini “Orman aslanı” olarak tanıtmayı makul değildir. Ayrıca bu tarz ifadeler savaşçı karakteri yüksek şahsiyetler için uygundur. Utbe böyle bir meziyete sahip değildir. Dolayısıyla Vâkıdî'nin verdiği manadan yola çıkarak söz konusu ifadeyi izah etmek mümkün değildir. İkincisi, Utbe'nin mutayyebûn ittifakına göndermede bulunduğu dair yorumdur. Bu görüşü reddedenlerin belirttiği üzere ahlâf tabiri hilfü'l-ahlâfa nispet edildiği için Utbe'nin burada mutayyebûn üyesi olduğunu hatırlatması anlamsızdır. Fakat Abdüşems ile Hâşim kabileleri arasındaki çekişmeyi dikkate aldığımızda başka bir ihtimal karşımıza çıkmaktadır. Mekke'de haksızlığa uğrayan insanları korumak amacıyla Hâşimoğulları liderliğinde kurulan hilfü'l-füdûl ittifakı esasında ahlâf-mutayyebûn ayrışmasının bir uzantısıydı. Bununla birlikte mutayyebûnun temelini oluşturan Abdümenâf'ın Abdüşems ve Nevfel boyları, bu ittifakın içerisinde yer almamışlardır. Câbirî'ye (ö. 2010) göre onlar artık ahlâf bloğuna katılmışlardır.⁷¹ Özellikle İslâm davetine verdikleri tepkiler dikkate alındığında söz konusu iki kabilenin ahlâf üyeleriyle birlikte hareket ettiklerini görüyoruz.⁷² Kuvvetle muhtemeldir ki Utbe “أنا أسد الحلفاء” sözüyle İslâm davetine karşı birlikte hareket ettikleri ahlâf ittifakını kastetmiştir.

Utbe öncülüğünde mübârezeye çıkan müşrikler, Hz. Hamza, Hz. Ali ve Ubeyde üçlüsüne mağlup oldular. Öldüklerinde Velîd 50, Utbe 70, Şeybe ise 73 yaşındaydı.⁷³ Bedir Savaşı'na damga vuran bu mübâreze sahnesinde ölen Abdüşems üyeleri Mekkelilerin hafızasına kazındı. Utbe'nin kızı ve aynı zamanda Ebu Süfyân'ın eşi Hind, intikam hırsıyla hareket ederek Kureyş kadınlarının aksine yas tutmadı. Uhud Savaşı'nda intikam alıncaya kadar güzel kokular sürmedi ve eşi Ebu Süfyân ile bir araya gelmedi.⁷⁴ Uhud'da savaş çığırıklığı yapan Hind, Kureyş kadınlarıyla birlikte Bedir ölülerini hatırlatmak suretiyle müşrikleri savaşa teşvik edenlerin başında geliyordu.⁷⁵ Özellikle babasını öldüren Hz. Hamza'ya karşı öfke doluydu. Onu öldüren Vahşî'yi ödüllendirdi. Taşkın davranışlarına devam edip Hz. Hamza'nın bedenine müslâ yaptı.⁷⁶ Buna rağmen öfkesi dinmeyen Hind, Arapların meşhur kadın şairlerinden Hansâ'nın, İslâm

⁶⁷ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/69.

⁶⁸ Abdülmelik b. Muhamme b. İsmâil Ebu Mansûr es-Seâlibî, *Simârü'l-Kulûb fî'l-Mudâf ve'l-Mensûb* (Kâhire: Dârü'l-Maârif, 1965), 21.

⁶⁹ Ebü Hâmid İzzüddîn Abdülhamid b. Hibetillâh b. Muhammed el-Medâinî İbn Ebü'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâğa*, thk. Muhammed İbrahim (Bağdat: Dârü'l-Kütübü'l-Arabî, 2007), 7/294.

⁷⁰ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, 1/600.

⁷¹ Muhammed Âbid Cabirî, *Arap-İslam Siyasal Aklı*, çev. Vecdi Akyüz (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2001), 103.

⁷² Bu durum, Utbe'nin bağlı olduğu ittifakın tespitinde karışıklığa sebep olmuştur. Örnek için bk. Adnan Demircan, “Utbe b. Rebîa” Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/236.

⁷³ Belâzurî, *Ensâbü'l-eşraf*, 1/151-152.

⁷⁴ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/124.

⁷⁵ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/229.

⁷⁶ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/286; İbn Hişâm, *es-Sîre*, 2/91.

öncesi meydana gelen kabile savaşlarında hayatını kaybeden babası Amr b. Şerîd ile kardeşleri Muâviye ve Sahr'dan dolayı kendisini en büyük felakete uğrayan Arap kadını olarak tanıttığını duyunca, Bedir'deki mübârezeyi hatırlatarak en büyük musibete uğrayan kadının kendisi olduğunu iddia etti.⁷⁷

Bir başka örnek Utbe'nin diğer kızı Fâtıma hakkındadır. İlerleyen yıllarda kendisine talip olan Hz. Ali'yi reddedip, Hz. Ali'nin kardeşi Akıl ile evlenmeyi tercih etmiştir. Hz. Ali'nin en sevdiği kişileri öldürürken, Akıl'in ise ailesiyle birlikte savaştığını hatırlatmıştır.⁷⁸ Buna rağmen Fâtıma, evlendiğinde ilk gece Akıl'le birlikte olmak istememiş ve "Nerede Utbe ve Şeybe" şeklinde sitemkâr sözler sarf etmiştir. İkinci gece aynı sözleri tekrarlaması üzerine Akıl, "Sol tarafında cehennemdedirler. Gidince görürsün." deyince Fâtıma, tepki göstermiştir.⁷⁹ Mübâreze sahnesinin yansımalarına dair son bir örnek ise Hz. Ali ile Muâviye b. Ebî Süfyân arasındaki mektuplaşmada geçmektedir. Hz. Ali ona yazdığı mektupta birçok hususa değinirken mübâreze öncesi Hz. Hamza ve Utbe arasındaki sözlü atışmaya göndermede bulunmak için şu ifadeyi kullanmıştır: "Esedullah bizden, Esedülahlâf ise sizdendir."⁸⁰

4. Müslüman Mübârizler

Müslüman mübârizlerin tamamı Hz. Peygamber'in akrabalarındandır. Aralarından en yaşlıları Ubeyde b. Hâris b. Muttâlib b. Abdümenâf'tır. Dârü'l-Erkam'ın henüz kullanılmadığı bir dönemde Müslüman olan Ubeyde,⁸¹ Hz. Peygamber'in çok değer verdiği yakınlarından biriydi. Hicrî 8. ayın başında gerçekleştirilen Râbiğ Seriyyesi'nde komutan olarak görev almıştır.⁸² Bedir Savaşı'na çıktığında birlikte hicret ettiği iki kardeşi Husayn, Tufeyl⁸³ ve Mistah b. Üsâse ile aynı bineği paylaşmıştır.⁸⁴ Şeybe ile yaptığı mübârezede bacağından ağır yaralanmış, Medine'ye dönerken Safrâ'da şehit düştüğünde oraya defnedilmiştir.⁸⁵ Hayatını kaybettiğinde 61 yaşındaydı.⁸⁶

Bir diğer mübâriz Alî b. Ebî Tâlib b. Abdümenâf b. Abdümuttalib'tir.⁸⁷ Küçük yaşlarda Müslüman olmuştur. Babası vefat ettiğinde, Hz. Peygamber amcasının oğlu olan Hz. Ali'yi himayesine almış ve vefat edene kadar yanından ayırmamıştır. Medine'ye hicret esnasında Hz. Peygamber'in elindeki emanet malları sahiplerine teslim etmek amacıyla Mekke'de kalan Hz. Ali, birkaç gün sonra Medine'ye doğru yola çıkmıştır.⁸⁸ Hz. Peygamber Tebuk Seferi'ne çıktığında geride bıraktığı ailesiyle ilgilenmesi için yerine onu bırakmıştır. Bunun dışında bütün gazvelere katılan Hz. Ali,⁸⁹ Bedir Savaşı'nda Hz. Peygamber ve Mersed ile aynı bineği paylaşmıştır.⁹⁰ Savaşlarda cengâverliğiyle bilinen Hz. Ali mübârezede Velîd'i kısa sürede öldürmüştür.

Müslümanlardan mübârezeye çıkanlar arasında en dikkat çeken şahsiyet şüphesiz Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza'dır. Şahsına münhasır bir şekilde Müslüman olan Hz. Hamza, akrabalık bağları kuvvetli, duygusu yüksek ve cesur bir karakterdi. Risâletin altıncı senesinde Ebu Cehil ile birlikte bazı müşriklerin Hz. Peygamber'e hakaret ve eziyet ettiklerini duyunca öfkelenmiştir. Hızlıca olay yerine geldiğinde elindeki yayla Ebu Cehil'i kafasından yaralamış, akabinde müşriklere meydan okuyan bir tavırla akrabalık bağlarını vurgulayarak Müslüman olduğunda⁹¹ İslâmiyet onunla önemli bir güç kazanmıştır.⁹² Hz. Peygamber için yakın akrabalarından Hz. Hamza'nın Müslüman olması oldukça değerliydi. Onu sürekli yakınında tutmuş ve Kureyş kervanlarına yönelik gerçekleştirilen ilk askerî harekâta komutan olarak görevlendirmiştir.⁹³ Hz.

⁷⁷ Saîd b. Muhammed b. Ahmed el-Efgâni, *Esvâkû'l-Arab fî'l-câhiliyye ve'l-İslâm* (Beyrût: Darü'l-Fikr, 1974), 297-298.

⁷⁸ Belâzurî, *Ensâbü'l-eshrâf*, 2/76.

⁷⁹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, *el-Müsned*, thk. Sancâr b. Abdullah el-Câvilî, Ebu Saîd (Kuveyt: Şirketü Cürâs, 2004), 262.

⁸⁰ Ahmed b. Abdülvahhab en-Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb fî funûnî'l-edeb* (Kâhire: Dârü'l-Küttüb ve'l-Vesâikü'l-Kavmiyye, h. 1423), 7/235.

⁸¹ Belâzurî, *Ensâbü'l-eshrâf*, 9/389.

⁸² Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/10.

⁸³ İzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahabe* (Beyrût: Dârü'l-Küttübü'l-İlmiyye, 1994), 3/547.

⁸⁴ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/24.

⁸⁵ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/145.

⁸⁶ Belâzurî, *Ensâbü'l-eshrâf*, 1/429.

⁸⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/17.

⁸⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/20. Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ederken bazı sebeplerden dolayı Hz. Ali'yi Mekke'de bırakmıştır. Buna dair haberlerin değerlendirilmesi için ayrıca bk. Ömer Cide, "Hz. Peygamber'in Hicretine Dair Bazı Mülâhazalar", *Akademik Siyer Dergisi*, 1 (2021), 66-79.

⁸⁹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 3/21.

⁹⁰ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/24.

⁹¹ Cabirî, *Arap-İslam Siyasal Aklı*, 106.

⁹² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 3/8.

⁹³ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/9.

Hamza, Ebu Kebşe, Zeyd b. Hârise ve Enese ile aynı bineği paylaşarak Bedir Savaşı'na çıkmıştır.⁹⁴ Mübârezedede Utbe'yi öldürmenin yanı sıra savaşın kazanılmasında önemli rol oynamıştır.

Hız. Hamza ve Hız. Ali gibi iki savaşçı karakterin varlığı, mübârezedeki başarıları ve devamında müşriklere karşı verdikleri mücadele, Müslümanların cesaretini ve keskinliğini artırmıştır. Onlar henüz Medine'den çıkarken kararlılığın ve cesaretin nişanesi olarak kafalarına tüyden alametler takan dört kişiden ikisiydi.⁹⁵ "Ben Abdülmuttalib'in oğluyum" naralarıyla harp meydanında çarpışıp,⁹⁶ çok sayıda kişiyi öldürmüşlerdir. Hız. Ali'nin tek başına öldürdüğü veya ölümünde müdahil olduğu müşrik sayısı yirmi ikidir. Neredeyse her kabileden birini öldürmüştür.⁹⁷ Keza Hız. Hamza'nın öldürdüğü müşrikler arasında Utbe b. Rebîa, Esved b. Abdülesed el-Mahzumî, Tuayma b. Adî ve Hâris b. Amr gibi çok sayıda kişi vardı.⁹⁸ Ümeyye b. Halef, Bedir'de öldürülmeden önce Hız. Hamza'nın savaştaki etkinliğine işaret ederek başlarına iş getirdiğini itiraf etmiştir.⁹⁹

Bedir'de ölen müşrik sayısı 70, 74 veya 49'dur.¹⁰⁰ Burada dikkat çeken husus, müşrik kayıplarının neredeyse yarısında Hız. Hamza ve Hız. Ali'nin rolünün olmasıdır. Bu yüzden İslâm tarihinin en kritik dönemeçlerinden birinin yaşandığı Bedir'in sembol isimleri haline gelmişlerdir. Buna karşılık Mekke müşrikleri yaşadıkları hezimetin baş aktörleri olarak ikisini hiçbir zaman unutmamış, onlardan intikam almak için fırsat kollamışlardır. Uhud Savaşı'na çıktıklarında onları öldürmek için hususi olarak adam tutmuşlardır. Nevfel kabilesinden Tu'ayma'nın akrabası Cübeyr b. Mut'im, Hız. Hamza'yı öldürmesi için kölesi Vahşî'ye talimat vermiştir. Karşılığında onu azat etmeyi vadedmiştir.¹⁰¹ Başka bir rivayete göre ise Vahşî, Hız. Hamza'nın öldürdüğü Hâris b. Amr ailesinin kölesiydi. Hâris'in kızı, Hız. Peygamber, Hız. Ali veya Hız. Hamza'dan birini öldürmesi karşılığında Vahşî'ye özgürlük vaadinde bulunmuştur. Zira babasına denk birinin ancak onlardan biri olabileceğini söylemiştir.¹⁰² Nitekim Vahşî harp meydanında uzaktan attığı mızrakla Hız. Hamza'nın şehadetine sebep olmuştur. Müşrik ordusu Mekke'ye döndüğünde Vahşî'den beklediği haberi alan Cübeyr büyük bir şaşkınlık yaşadığından sonra şöyle demiştir: "Kadınlarımızın kederini götürdün ve yüreklerimizi soğuttun."¹⁰³

5.Kabile Mensubiyetleri Bağlamında Mübârizlerin Değerlendirilmesi

Müşrik ve Müslüman mübârizlerin kimlikleri ilginç detaylardır. Tamamı Abdümenâf kabilesine mensup şahsiyetlerdir. Bunlar Abdüşems kabilesinden Utbe, Şeybe, Velîd; Benî Hâşim'den Hız. Hamza ve Hız. Ali; Benî Muttalib'ten ise Ubeyde'dir.¹⁰⁴ Abdümenâf kabilesinin Hâşim, Abdüşems, Muttalib ve Nevfel boylarından teşekkül ettiği düşünüldüğünde mübâreze sahnesinde sadece Nevfel'den kimse yoktur. Bu durum aynı zamanda geçmişteki kabileler arası çekişmeleri hatırlatmaktadır. Mekke'nin önemli kabilelerinden olan Abdümenâfoğulları, şehrin idaresini tek başına yürüten Abdüddâroğullarına itiraz ederek iddialarını ortaya koyduklarında, bütün şehri kuşatan bir çekişme başlamış ve kabileler, hilfü'l-ahlâf ile hilfü'l-mutayyebûn şeklinde bloklara ayrılmıştır. Ahlâf üyeleri Abdüddâr kabilesini, mutayyebûn üyeleri ise Abdümneâf kabilesini desteklemişlerdir. Nihayetinde Abdümenâf'ın çocukları sikâye ve rifâde görevlerini almaya muvaffak olmuşlardır.¹⁰⁵ İlerleyen yıllarda benzer bir çekişme, Abdümenâfoğullarından Abdüşems ve Hâşim arasında ortaya çıkmıştır. İki taraf liderlik konusunda anlaşamamışlardır. Neticede rifâde ve sikâye Hâşimoğullarında kalırken, kıyâde görevini Abdüşems kabilesi üstlenmiştir.¹⁰⁶ Bu durum kabilenin diğer iki üyesi Muttalib ve Nevfel ailelerini de etkilemiştir. Muttaliboğulları Benî Hâşim ile birlikte

⁹⁴ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/24.

⁹⁵ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/76.

⁹⁶ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/68,93.

⁹⁷ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/152.

⁹⁸ Ebü Abdillâh Muhammed el-Muttalibî el-Kureşî İbn İshâk, *Sîretü İbn-i İshâk*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrût: Darü'l-Fikr, 1978), 327.

⁹⁹ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/83.

¹⁰⁰ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/115-116, 144.

¹⁰¹ İbn İshâk, *Sîretü İbn-i İshâk*, 327.

¹⁰² Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/285.

¹⁰³ Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 1/332.

¹⁰⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 7/297.

¹⁰⁵ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/132.

¹⁰⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, 1/58.

hareket ederken, Hz. Peygamber'in dedesi Abdülmuttalib ile arazi anlaşmazlığı yaşayan Nevfelogulları,¹⁰⁷ Abdüşems kabilesine yakın bir siyaset takip etmiştir. Bu tavır, İslâm davetine verdikleri tepkilere doğrudan yansımıştır. Abdüşems ve Nevfel kabileleri, ahlâf üyeleri kadar şiddetli bir tepki göstermeseler de İslâm davetine karşı mesafeli durmuşlardır. Haşimoğulları ve Muttaliboğulları ise genellikle Hz. Peygamber'i desteklemişlerdir.¹⁰⁸ Abdümenâf boyları arasındaki bu çekişme Hz. Peygamber ve akrabalarına uygulanan boycot sürecinde bariz bir şekilde kendisini hissettirmiştir. Aralarında Benî Abdüşems ve Benî Nevfel'in olduğu Kureyş kabileleri, Hz. Peygamber'e yardım eden Hâşim ve Muttalib kabilelerine yaptırım kararı almışlardır.¹⁰⁹ Söz konusu iki kabilenin boycotu desteklemesine üzülen Ebu Tâlib, yazdığı uzun mersiyede onlar hakkında sitemkâr ifadeler kullanmıştır.¹¹⁰

Abdüşems ve Nevfel kabilelerinin aksine Hâşim ve Muttalib kabileleri her daim Hz. Peygamber'e yakın durmuş ve yardımcı olmuşlardır. Boykota birlikte direnmişlerdir. Müslümanlar Medine'ye hicret ettikten sonra bu durum devam etmiştir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in mübârezeye çıkmaları için işaret ettiği isimlerin söz konusu iki kabileye mensup olmaları tesadüfi değildir. Hz. Peygamber, sıkıntılı zamanlarda yardımlarını esirgemeyen iki kabileyi ilerleyen yıllarda mükâfatlandırmıştır. Buna göre savaşlardan elde edilen ganimeti öncelikle beş parçaya taksim edip, 4/5'ni savaşanlara dağıtmıştır. Kalan bir parçayı ise Enfâl Sûresi 41. ayetinde açıklandığı üzere tekrar beşe bölmüştür. Söz konusu beş hissenin sahipleri; Hz. Peygamber, zevi'l-kurbâ (akrabalar), yetimler, miskinler ve yolda kalmışlardır.¹¹¹ Hz. Peygamber zevi'l-kurbâ yani akrabalar ifadesini referans alarak Benî Hâşim ve Benî Muttalib mensuplarına ayrı bir hisse vermiştir.¹¹² Bu yüzden Hayber ganimetleri Müslümanlar arasında pay edildiğinde söz konusu kabile mensuplarına daha fazla pay verilmiştir. Buna karşı çıkan Benî Abdüşems'ten Osmân b. Affân ile Benî Nevfel'den Cübeyr b. Mut'im, akrabalık konusunda onlarla eşit olduklarını söyleyip hisse talep ettiklerinde Hz. Peygamber şu cevabı vermiştir: "Biz (Hâşim) ve Muttalib İslâm'dan önce ve sonra birlikteyiz."¹¹³ Râzî de (ö. 666/1268) "zevi'l-kurbâ" kapsamında verilen malların akrabalık bağlarından ziyade daha önce Hz. Peygamber'e verdikleri desteğin bir karşılığı olduğunu söylemiştir.¹¹⁴

184

Sonuç

Arap kültüründe var olan mübâreze geleneği, Müslümanlarla birlikte varlığını devam ettirmiştir. Bunun bir yansıması olarak Hz. Peygamber döneminde meydana gelen savaşlara dair çok sayıda örnek aktarılmıştır. Bunlar arasında Bedir Savaşı'na damga vuran mübâreze sahnesi, İslâm tarihinin unutulmaz anlarından biri olarak hafızalarda yer edinmiştir. Ubeyde b. Hâris, Hz. Hamza ve Hz. Ali mübârezede müşrikleri yenerek savaşın henüz başında Müslüman ordusunun cesaretini artırmış ve bu durum çatışmalara yansımıştır. Harp meydanında kararlılıkla mücadele eden İslâm ordusu, müşriklerden çok sayıda kişiyi öldürüp, Bedir'de zafer kazandığında başrollerde Hz. Hamza ve Hz. Ali vardı. Bu yüzden başta Abdüşems kabilesi olmak üzere Mekke müşrikleri hususi olarak onlara karşı kinlenip intikam almak istemişlerdir. Uhud Savaşı'nda şehit düşen Hz. Hamza'nın bedenine yaptıkları eziyetler, bu intikam arzularının dışavurumuydu. Buna rağmen mübâreze yenilgisinin etkisi uzun yıllar sürmüştür. Utbe'nin kızları Hind ve Fâtıma'nın Bedir'de kaybettikleri babalarını, amcalarını ve kardeşlerini sürekli hatırlatmaları, Hâşim-Abdüşems rekabeti bağlamında mübâreze sahnesinin sembolik değerine işaret etmektedir.

Mübârezeye çıkanların kimlikleri, geçmişte Mekke'de kabileler arasında meydana gelen çekişmelerin bir devamı niteliğindedir. Bir zamanlar Abdüddâr önderliğinde kurulan ahlâf bloğuna karşı mutayyebün ittifakını kurup Mekke siyasetine yön veren Abdümenâf'ın boylarından Hâşim ve Abdüşems arasında başlayan gerilim uzun yıllar sürmüştür. Bu yüzden Hz. Peygamber tebliğ faaliyetlerine başladığında

¹⁰⁷ Taberî, *Târih*, 2/248.

¹⁰⁸ Cabirî, *Arap-İslam Siyasal Aklı*, 106; Adem Apak, *Asabiyyet* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2016), 61.

¹⁰⁹ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/350.

¹¹⁰ İbn Hişâm, *es-Sîre*, 1/268.

¹¹¹ Enfâl 8/41.

¹¹² Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî Ebû Yûsuf, *el-Harâc*, thk. Taha Abdürrauf Sa'd - Sa'd Hasan Muhammed (Kâhire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 1999), 30.

¹¹³ Kâsım b. Sellâm Ebû Ubeyd, *Kitâbu'l-Emvâl*, thk. Hâlil Muhammed Herâs (Beyrût: Darü'l-Fikr, ts.), 415.

¹¹⁴ Muhammed b. Ahmed b. Ebi Sehl Şemsü'l-Eimme es-Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrût: Dârü'l-Ma'rife, 1993), 10/9. Ayrıca bk. Ahmet Kuray, *Hz. Peygamber Dönemi Savaş Ekonomisi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2004).

Abdüşems kabilesi ahlâf ile birlikte hareket etmiştir. Bedir’deki mübâreze sahnesi bu sürecin bir uzantısıydı. Çünkü Abdüşems’e mensup Utbe, Şeybe ve Velîd mübâreze için öne çıktıklarında karşılıklarına çıkan Ensar’la değil, husumetli oldukları amca çocuklarıyla çarpışmak istediklerini vurgulamışlardır. Ayrıca Utbe’nin kendisini “Ben ahlâftanım” şeklinde tanıtmayı, İslâm tarihinin ilk yıllarında Abdüşems kabilesinin mevcut siyasi pozisyonuna işaret eden bir söylem olarak değerlendirilebilir.

Mübârezeye çıkan Müslümanların kabile mensubiyetleri, Hz. Peygamber’in kimlerden destek alabildiğinin açık bir göstergesidir. Hâşimoğulları ve Muttaliboğulları, Benî Abdüşems ve Benî Nevfel’in aksine Hz. Peygamber’e yardım etmekten vazgeçmemişlerdir. Boykot döneminde birlikte hareket eden iki kabileden Medine’ye hicret edenler, Bedir’de kahramanca çarpışmış ve mübâreze gibi sorumluluk almayı gerektiren zorlu bir anda Müslümanları şereflendirmişlerdir. Bu yüzden Hz. Peygamber “Zevi’l-kurbâ” kapsamında devlet gelirlerinin bir kısmını akrabalarına dağıtırken, tebliğ faaliyetleri boyunca yardımcı olan Hâşimoğulları ve Muttaliboğullarını ödüllendirmiştir. Bu aynı zamanda bir ahde vefa göstergesidir. Akriba olmalarına rağmen ahlâf ittifakıyla hareket eden Abdüşemsoğulları ve Nevfeloğulları ise “Zevi’l-kurbâ” kapsamının dışında tutulmuştur. Dolayısıyla kan bağı önemli olmakla birlikte Hz. Peygamber kabilelere yönelik izlediği politikada, İslâm davetine karşı tutumlarını esas almıştır.

Analysing a Battle Scene in the Context of Tribal Rivalry: Mubarezah at Badr

Citation: Kuray, Ahmet. "Analysing a Battle Scene in the Context of Tribal Rivalry: Mubarezah at Badr.", *Artuklu Akademi* 11/1 (Jun 2024), 173-188. <https://doi.org/10.34247/artukluakademi.1468644>

Extended Abstract

The historical records exhibit instances of duels throughout human history, motivated by factors like women, vendettas, treachery, valor, and heroism. Particularly noteworthy are the duels instigated by courageous warriors challenging entire enemy armies, etching unforgettable moments in the annals of warfare. In this context, the Arab tradition of mubarezah serves as the equivalent of dueling, with individuals frequently issuing challenges on battlefields. Following the advent of Islam, this practice persisted among Muslims, as evidenced by numerous detailed accounts of mubarezah in Islamic historical texts. Notably, the Battle of Badr, featuring Hamza, Ali, and Ubaydah b. Haris against Utba b. Rabia, Shaybah b. Rabia, and Walid b. Utba, holds a particular significance. All of these individuals are the grandchildren of Abdumenaq, who formed the mutayyabun alliance against the ahlaf bloc led by Abdudkar, which was one of the breaking points in the political history of Mecca. Abdumenaq had four sons named Hashim, Nawfal, Abdushams and Muttalib. The brothers, who made important contributions to the development of the city, later started to compete among themselves. In the rivalry between Hashim and Abdushams, the members of Nawfal followed a policy close to Abdushams, while the members of Muttalib acted in partnership with the tribe of Bani Hashim. As a matter of fact, among those who did not join the *hilfu'l-fudul* alliance, which was established under the leadership of the sons of Hashim to protect the foreigners who treated injustice in Mecca, were the tribes of Abdushams and Nawfal, as well as the members of the ahlaf. This situation was also reflected in the reactions of the tribes to the Islamic invitation. When the members of the ahlaf reacted very harshly against the Islamic invitation, the members of these two tribes usually acted together with the members of the ahlaf. While the tribes of Hashim and Muttalib resisted the boycott imposed by the mushriks under the leadership of ahlaf, the members of Abdushams and Nawfal preferred to remain silent at the beginning of the process. Taking this attitude of the tribes into consideration, the Prophet Muhammad tried to prioritise the members of Hashim and Muttalib after his migration to Medina. He received support from them especially in difficult moments of responsibility such as war. One of the most striking examples of this is undoubtedly the mubarezah staged in Badr. In this scene, the descendants of Abdumenaq, between whom there was enmity, confronted each other. Hamza and Ali, who represented the Muslims in the mubarezah, were accompanied by Bani Hashim and Ubaydah b. Haris was an important figure of Bani Muttalib. Utba b. Rabia, Shaybah b. Rabia and Walid b. Utba, who came to the fore representing the Meccan army, were important members of Abdushams. At the beginning of the battle, when the Abdushams came forward and challenged the Muslims for mubarezah, they turned away the brothers Awf, Muaz and Muavviz, who came forward to answer them. Because they emphasised that they wanted to mubarezah with their uncle's children, not with the Ansar, whom they claimed were not their equals. The Prophet Muhammad, who wanted his close relatives to take responsibility in this difficult moment of war, such as the mubarezah, was also disturbed by the silence of his uncle's children. Therefore, after sincerely blessing the brothers who were turned away by the mushriks, he addressed his uncle's children. He ordered Hamza, Ali and Ubaydah b. Haris to come forward respectively. The trio, representing both Muslims and their tribes, introduced themselves and then the duelling began. In the duels that started at the same time, Hamza killed Utba in a short time, while Ali killed Walid without difficulty. The duel between Ubaydah and Shaybah was a bit contentious and Ubaydah was wounded in the leg. Then Hamza and Ali immediately intervened and killed Shaybah. The Muslim army, which had one third of the manpower of the mushriks, found morale with the conclusion of the mubarezah in this way. Especially the heroism of Hamza and Ali in the battles was an important factor in winning the war. The two of them contributed to almost half of the mushrik losses. For this reason, the scene of the mubarezah has always been remembered as a source of pride for the sons of Hashim. Ali made reference to the scene of the mubarezah during his dispute with Muawiya b. Abi Sufyan for the caliphate. In addition to the defeat they suffered in the mubarezah, the Abdushams tribe, who lost many of their members in the battle, could not forget the Battle of Badr for many years. They harboured a great anger against the Prophet Muhammad, Hamza and Ali and tried to take revenge on them. In the Battle of Uhud, the tortures inflicted on the body of Hamza by Hind, the daughter of Utba, were a reflection of this desire for revenge. Utba's daughter Fatimah, who rejected Ali's marriage proposal in the following years, reminded him of his father, uncle and brother whom he had lost in the Battle of Badr. As a result, the mushrik losses in the Battle of Badr, in particular in the scene of the mubarezah, further sharpened the rivalry between Hashim and Abdushams.

Kaynakça

- Ali, Cevad. *el-Mufasssal fî târihi'l-Arab kable'l-İslâm*. 20 Cilt. Beyrût: Darü's-Sâkî, 4. Basım, 2001.
- Apak, Adem. *Asabiyet*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2016.
- Bardakoğlu, Ali. "Katil". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/45-48. İstanbul: TDV Yayınları, 2022.
- Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Davud. *Ensâbü'l-eşrâf*. ed. Süheyl Zekkâr, Riyâd Ziriklî. 13 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Fikr, 1. Basım, 1996.
- Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin. *Delâilü'n-nübüvve*. 7 Cilt. Beyrût: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, h. 1405.
- Bryson, Frederick R. *The Sixteenth-Century Italian Duel A Study in Renaissance Social History*. Chicago-Illionis: The University of Chicago Press, 1938.
- Cabirî, Muhammed Âbid. *Arap-İslam Siyasal Aklı*. çev. Vecdi Akyüz. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2001.
- Cide, Ömer. "Hz. Peygamber'in Hicretine Dair Bazı Mülâhazalar". *Akademik Siyer Dergisi*, 1 (2021), 66-79.
- Demircan, Adnan. "Utbe b. Rebîa". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 42/235-236. İstanbul: TDV Yayınları, 2012. *Akademik Siyer Dergisi*, 1 (2021), 66-79.
- Doğan, Cem. "Düellonun Tarihi ve Osmanlı Düelloocuları". *The Journal of Academic Social Science Studies* 6/1 (2013), 663-689.
- Duman, Abdullah. "Mübâreze: Orta Çağ Yakın Doğusunda Savaş". İstanbul: Ayışığı Yayınları, 2020.
- Duman, Abdullah. "İslâm'ın İlk Döneminde Mübâreze Geleneği". *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5 (2020), 21-48.
- Ebu Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*. thk. Şuayb el-Arnaût - Muhammed Kâmil Kara Belbelî. 7 Cilt. Dımaşk: Dârü'r-Risâleti'l-İlmiyye, 2009.
- Ebü Ubeyd, Kâsım b. Sellâm. *Kitâbu'l-Emvâl*. thk. Hâil Muhammed Herâs. Beyrût: Darü'l-Fikr, ts.
- Ebü Yûsuf, Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî. *el-Harâc*. thk. Taha Abdür-rauf Sa'd - Sa'd Hasan Muhammed. Kâhire: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türâs, 1999.
- Efgânî, Saîd b. Muhammed b. Ahmed. *Esvâkü'l-Arab fî'l-câhiliyye ve'l-İslâm*. Beyrût: Darü'l-Fikr, 3. Basım, 1974.
- Hâil b. Ahmed, Ebü Abdirrahmân el-Ferâhîdî. *Kitâbü'l-Ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim es-Sâmarrâî. 8 Cilt. Beyrût: Dâru ve Mektebetü'l-Hilâl, ts.
- Hattâbî, Ebü Süleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm. *Me'âlimü's-sünen*. 4 Cilt. Halep: Matbaatü'l-İlmiyye, 1932.
- İbn Abdülber, Ebü Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî. *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*. ed. Ali Muhammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Cil, 1992.
- İbn Ebü Hâtim, Ebü Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib. 13 Cilt. Suudi Arabistan: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 2. Basım, h. 1419.
- İbn Ebü'l-Hadîd, Ebü Hâmid İzzüddîn Abdülhamîd b. Hibetillâh b. Muhammed el-Medâinî. *Şerhu Nehci'l-belâğa*. thk. Muhammed İbrahim. 11 Cilt. Bağdat: Dârü'l-Kütübî'l-Arabî, 2007.
- İbn Habîb, Ebü Ca'fer Muhammed. *el-Munammak fî ahbâri Kureys*. thk. Hurşid Ahmed Farûk. Beyrût: 'Âlemü'l-Kütüb, 1985.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Fethu'l-bârî şerhu sahîhî Buhârî*. 13 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, h. 1379.
- İbn Hişâm, Abdü'l-Melik el-Himyeri. *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. 2 Cilt. Mısır: Mektebeti ve Maatbaati Mustafa el-Balî el-Halebî ve Evladuhu, 1955.
- İbn İshâk, Ebü Abdillâh Muhammed el-Muttalibî el-Kureşî. *Sîretü ibn-i İshâk*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrût: Darü'l-Fikr, 1978.

- İbn Kudâme, Ebu Muhammed Muvaffaküddin Abdullah b. Ahmed el-Makdisî. *el-Muğnî*. thk. Abdullah Yusuf el-Cedî'. 10 Cilt. Kâhire: Mektebetü'l-Kâhire, 1968.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineverî. *Uyûnuül-Ahbâr*. 3 Cilt. Beyrût: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, h. 1418.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru Sâdr, h. 1414.
- İbn Sa'd, Ebu Muhammed Abdullah. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. ed. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, 1. Basım, 2001.
- İbnü'l-Esir, İzüddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî. *el-Kâmil fi't-târih*. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1. Basım, 1997.
- İbnü'l-Esir, İzüddîn Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Cezerî. *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahabe*. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1994.
- İbnü'l-Münzir en-Nisâbü'rî, Ebû Bekr Muhammed b. İbrâhîm. *el-İşrâf ulâ Mezâhibi Ehli'l-İlm*. thk. Sağır Ahmed el-Ensârî. 10 Cilt. Birleşik Arap Emirlikleri: Mektebetü's-Sekâfe, 2004.
- Kuray, Ahmet. *H. Peygamber Dönemi Savaş Ekonomisi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.
- Krugmann, Robert. *İlyada: Mitolojinin Romanı*. çev. Atilla Dirim. Ankara: Yurt-kitap Yayınları, 2004.
- Mâverî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *Ahkâmü's-sultâniyye*. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2006.
- 188 Mâverî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-Hâvî'l-kebîr*. thk. Ali Muhammed Muavviz, Adil Ahmed Abdü'l-Mevcûd. 19 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1999.
- Millingen, John Gideon. *The History of Duelling: Including Narratives of the Most Remarkable Personal Encounters That Have Taken Place From The Earliest Period To The Present Time*. I-II Cilt. London: Richard Bentley, 1841.
- Nüveyrî, Ahmed b. Abdülvahhab. *Nihâyetü'l-ereb fi funûnî'l-edeb*. 33 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Kütüb ve'l-Vesâikü'l-Kavmiyye, h. 1423.
- Seâlibî, Abdülmelik b. Muhamme b. İsmâil Ebu Mansûr. *Simâru'l-Kulûb fi'l-Mudâf ve'l-Mensûb*. Kâhire: Dâru'l-Maârif, 1965.
- Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-Eimme. *el-Mebsût*. 30 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1993.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. *el-Müsned*. thk. Sancâr b. Abdullah el-Câvilî, Ebu Saîd. 4 Cilt. Kuveyt: Şirketü Gürâs, 2004.
- Şâfiî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *el-Ümm*. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1990.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-Dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdî b. Abdülmecîd. 25 Cilt. Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2. Basım, 1994.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Ğâlib el-Amilî Ebû Ca'fer et-. *Târihü'r-rüsul ve'l-mülûk*. 11 Cilt. Beyrût: Dâru't-Türâs, 2. Basım, h. 1387.
- Türk Dil Kurumu. *TDK Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 11. Basım, 2011.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer. *el-Meğâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrût: Dâru'l-A'lemî, 3. Basım, 1989.